

عرفان اجتماعی در نهضت حسینی

محمد جواد رودگر

www.ketab.ir

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
انتشارات

عرفان اجتماعی در نهضت حسینی

محمدجواد رودگر

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان ۵۰۰ نسخه

طراح جلد: امیر نجفی

چاپ و صحافی: صبیح وصال

سرشناسه: رودگر کوچه مهدجواد، ۱۳۴۲.

عنوان و نام پدیدآور: عرفان اجتماعی در نهضت حسینی / محمدجواد رودگر کوهر.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۴۰ ص.

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۵۱۴ - ۷

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه، یادداشت: نمایه.

موضوع: عرفان — جنبه‌های اجتماعی.

موضوع: Mysticism – Social aspects

موضوع: واقعه کربلا، ۶۱ق — جنبه‌های اجتماعی.

موضوع: Karbala, Battle of, Karbala, Iraq, 680 – Social aspects

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۲۸۶

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۵۲۵۲۲

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، رویروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۴۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۲۰	۱. بیان مسئله
۲۱	۲. اهمیت و ضرورت
۲۷	۳. سؤال‌های اصلی و فرعی
۲۸	۴. اهداف کاربردها
۲۸	۵. پیشینه تحقیق
۳۱	۶. روش تحقیق
۳۲	۷. فرضیه تحقیق
۳۲	۸. ساختار تحقیق
۳۳	۹. نقد و نوآوری
۳۵	فصل اول: تجلی عرفان اجتماعی در نهضت حسینی
۳۹	گفتار اول: تمهید و تأملی در عرفان اجتماعی
۴۳	۱. نهضت چند وجهی
۴۸	۲. عرفان اجتماعی امامت‌محور
۵۵	۳. چیستی عرفان اجتماعی
۵۶	۳-۱. مقام تعریف
۵۷	۳-۲. مقام تبیین
۶۳	۳-۳. مقام تعیین

- گفتار دوم: نهضت حسینی و فلسفه زندگی ۶۹
- گفتار سوم: جامعیت و فلسفه اجتماعی قیام کربلا ۷۷
- جمع‌بندی فصل اول ۸۳
- فصل دوم: عناصر عرفان اجتماعی ۸۵**
- گفتار اول: عنصر معرفت و عبودیت خدا ۸۹
- گفتار دوم: درک محضر الهی ۹۳
- گفتار سوم: عنصر ولایت اجتماعی - سیاسی ۹۵
- گفتار چهارم: عنصر امر به معروف و نهی از منکر ۹۷
- گفتار پنجم: عنصر تولی و تبری ۱۱۵
- گفتار ششم: عنصر گریه جهادی - حماسی ۱۲۳
- گفتار هفتم: عنصر جهاد فی سبیل الله ۱۴۵
- گفتار هشتم: عنصر حماسه‌سازی و اصلاح‌گرایی اجتماعی ۱۵۱
- گفتار نهم: عنصر سلوک اجتماعی ۱۵۵
- جمع‌بندی فصل دوم ۱۶۱
- فصل سوم: ارزش‌های عرفانی در نهضت حسینی ۱۶۳**
- گفتار اول: یاد خدا ۱۶۷
- گفتار دوم: نماز ۱۷۱
- گفتار سوم: ایثار و نثار ۱۷۵
- گفتار چهارم: تکلیف‌گرایی در عرفان اجتماعی ۱۷۷
- جمع‌بندی فصل سوم ۱۸۵
- فصل چهارم: مقامات عرفانی با سویه اجتماعی - انقلابی ۱۸۷**
- گفتار اول: توبه انقلابی - جهادی ۱۹۱
- توبه انقلابی فردی و جمعی ۱۹۶
۱. توبه انقلابی و خون‌رنگ حربین یزید ریاحی ۲۰۰
۲. توبه جهادی و حماسی زُهرین‌القین ۲۰۴
۳. توبه آگاهانه بشرحافی ۲۰۶
- گفتار دوم: ورع فعال فردی و اجتماعی ۲۱۷
- گفتار سوم: زهد مبارزه‌جو و مصلحانه ۲۳۱

۲۴۵	گفتار چهارم: فقر و جودی سرنوشت‌ساز.....
۲۵۷	گفتار پنجم: صبر شاکرانه و حماسه‌ساز.....
۲۶۹	گفتار ششم: توکل و وظیفه‌شناسانه و حرکت‌بخش.....
۲۸۲	گفتار هفتم: رضای مسئولیت‌آفرین.....
۳۰۱	جمع‌بندی فصل چهارم.....
۳۰۳	فصل پنجم: عارفان اجتماعی.....
۳۰۷	گفتار اول: عارفان اجتماعی از اصحاب خاص.....
۳۰۷	۱. حضرت علی اکبر <small>علیه السلام</small>
۳۱۱	۲. ابوالفضل العباس.....
۳۱۲	۳. زینب کبری (س).....
۳۲۱	گفتار دوم: عارفان اجتماعی از اصحاب عام.....
۳۲۵	۱. حبیب‌بن مظاهر (مظهر) اسدی.....
۳۲۷	۲. مسلم‌بن عوسجه اسدی.....
۳۲۹	۳. نصرین ابی نیزر حبشی مدنی.....
۳۳۰	۴. عمروبن جناده.....
۳۳۱	۵. عبدالله بن غمیر.....
۳۳۲	۶. عابس بن ابی شیب شاکری.....
۳۳۴	۷. خون‌بن حوی.....
۳۳۵	۸. بُریربن خُضیر همدانی کوفی.....
۳۳۶	۹. ام‌وهب.....
۳۴۱	جمع‌بندی فصل پنجم.....
۳۴۳	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی.....
۳۴۹	منابع.....
۳۴۹	۱. فارسی.....
۳۵۳	۲. عربی.....
۳۵۹	فهرست آیات.....
۳۶۵	فهرست روایات.....

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصهٔ حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعهٔ متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینهٔ مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن، و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعهٔ فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش، و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیشگفته، حسب‌الامر رهبر فرهیختهٔ انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله‌علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشهٔ اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکدهٔ «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق هدف‌های بیان‌شده در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن‌پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، برای تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

یکی از حوزه‌های معرفتی (انتزاعی - الهیاتی) مورد اهتمام خاص در پژوهشگاه، خاصه در گروه‌های پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی تولید و توسعه عرفان اجتماعی بر اساس نصوص دینی، سیره اهل بیت علیهم‌السلام یا منطق عملی آن ذوات نوری و قدسی و تراث عظیم عرفان اسلامی است. عرفان اهل‌بیتی نظری، عرفانی است که با روش استنباطی و منطق استنادی - اصطیادی از معارف و حیاتی و نصوص دینی درک و دریافت می‌شود و عرفانی اجتماعی اهل‌بیتی نیز با مراجعه مستقیم و رویارویی مجتهدانه به کتاب و سنت به‌ویژه سیره و سبک زندگی معصومین علیهم‌السلام معطوف به تمدن نوین اسلامی تحقیق و تدوین می‌گردد. عرفان اجتماعی دانشی است که اصول و مسائل عرفان اسلامی را در مبانی و غایات علوم اجتماعی مانند روان‌شناسی و مقولات اجتماعی مانند سبک زندگی تحت تأثیر قرار داده، عارف با خلق خدا همان‌کند که خدا با بندگانش، از وظایف عارف خداخوکردن جامعه و حاکمیت نگرش و گرایش توحیدی بر آن، خدمت به خلق، اصلاح امور جامعه و سوق‌دادن آن به سمت زیست

اخلاقی - معنوی، احقاق حق و اقامه عدل اجتماعی از طریق تدبیر و ساماندهی آن است.

پژوهش حاضر با عنوان «عرفان اجتماعی در نهضت حسینی» تألیف حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد رودگر عضو هیئت علمی گروه عرفان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی است که تحقیقی انتزاعی-انضمامی و بلکه بیشتر انضمامی و متناظر به مصداق است؛ به بیان دیگر در طول تحقیق دیگر مؤلف محترم که با روش انتزاعی-بنیادی تحت عنوان «عرفان اجتماعی (ماهیت، مبانی و کارکردها)» است. در تحقیق پیش روی عرفان اجتماعی بر مدار «امامت و ولایت» با تحلیل و تعلیل فعل معصوم علیه السلام و مجموعه رخدادهای خرد و کلان واقعه عاشورا و نهضت کربلا و قیام مانا، پویا و پایای امام حسین علیه السلام شکل و شاکله یافت تا عرفان ناب اسلام و اسلامی تدین ساز و تمدن پرداز به عنوان «عرفان معیار»، «سلوک سنجشگر» و «شهود شاخص» متجلی در «میدان جهاد و شهادت» اسوه و شاهد قرار گیرد؛ زیرا عرفان اجتماعی با مشخصه هدایت، تربیت و ولایت برای احقاق «حقیقت» و اقامه «عدالت» در پرتو «نبوت و امامت» که نقش هادی، مربی و ولی را ایفا کرده اند، مقصود اصلی اثر حاضر می باشد. عرفانی که بر اثر تفسیر مفهومی-مصداقی درست و دقیق به تغییر بینشی، گرایشی و کنشی فرد و جامعه، به ویژه جامعه علمی و نخبگانی در رویارویی با قیام جاودانه حسینی می انجامد تا دو نقش احیاگرانه (احیای معرفت اسلامی) و اصلاحگرانه (اصلاح اجتماعی) در مرتبه خود سرچشمه تحولات معرفتی - اجتماعی گردد و منبعی قویم و غنیم تاریخی متجلی در واقعه ماندگار عاشورا برای عرفان اجتماعی اهل بیتی قرار گیرد.

در این تحقیق، مقامات عرفانی با روح و رایحه اجتماعی و نشان و نشانی های انقلابی - جهادی تبیین و تحقق یافت تا روشن شود مفاهیم عرفانی و آموزه های سلوکی خنثی و منفعل نبوده، از هویت فعال و ماهیت حماسی برخوردارند و عرفان اهل بیتی، عرفان عقلانیت و عدالت و معنویت تمام عیار

است؛ عرفانی که دارای جهت‌گیری‌ها و موضوعات و مواضع انضمام‌گريزانه، ظلم‌ستيزانه و عرفان مبارزه‌جویانه است نه عرفان خلوت و رخوت یا خنثی و اشرافی یا عرفان سکوت و سکون.

نگاهی گذرا بر آثار و آرای محقق محترم نشان می‌دهد زمینه‌های مطالعاتی ایشان گسترهٔ متنوع کلامی، فلسفی، تفسیری، اخلاقی و عرفانی را در بر می‌گیرد. عرصه‌های گوناگونی همچون:

۱. مطهری‌شناسی (با تولید سه اثر: ۱. آفتاب احیاگران؛ ۲. فیلسوف فطرت؛ ۳. عرفان مطهر).

۲. عرفان و معنویت (با تولید آثاری مثل: ۱. سلوک در مکتب سلیمانی؛ ۲. عرفان و حیانی در اندیشه علامه طباطبایی؛ ۳. عرفان زهرایی؛ ۴. عرفان عاشورایی؛ ۵. ریخت عارفان (سیری در سلوک عرفانی حضرت زینب(س))؛ ۶. معنویت در گفتمان انقلاب اسلامی؛ ۷. سیر و سلوک در قرآن؛ ۸. صحیفه عرفان در دوازده دفتر).

۳. مبانی عرفان و تفسیر عرفانی (با تألیف آثاری مثل: ۱. مبانی عرفان و حیانی؛ ۲. مبانی و قواعد تفسیر عرفانی قرآن کریم؛ ۳. خداشناسی عرفانی در کتاب و سنت).

۴. حوزه‌های فرهنگی - اجتماعی (با تألیف آثاری همچون: ۱. پیشرفت اسلامی (ماهیت، مبانی و مؤلفه‌ها)؛ ۲. محبت در کلام و کردار نبوی؛ ۳. اصول‌گرایی؛ ۴. جوان؛ ۵. سپیده و سعادت؛ ۶. سراب یا سرآب کدام یک؟ و...).

گفتنی است مطالعات در زمینه تولید و تبیین عرفان و حیانی یا اهل‌بیتی و سلوک ثقلینی جهت‌گیری اصلی تحقیق‌های مؤلف یادشده در دو دهه اخیر بوده است که تألیف کتبی در زمینه مبانی عرفان و حیانی و تفسیر عرفانی نمونه‌ای از آنهاست.

اثر حاضر، گامی در تکمیل منظومه عرفان اجتماعی اهل‌بیتی است که ماده و صورت آن در پنج فصل و بیست‌وپنج گفتار، صورت‌بندی و ساماندهی شد.

در پایان از همه اعضای محترم شورای علمی گروه عرفان، ارزیابان محترم حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای محمدرضا مصطفی‌پور و جناب آقای دکتر عبدالله صلواتی و به‌ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده، توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم و از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود با ارائه نظریات ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه عرفان

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی

www.ketab.ir